

Jämställdhetspolitik i 50 år

Eva Björklund

Utgångspunkten var svår, mödra- och barnadödligheten och analfabetismen var hög, förvärvsgraden låg, fattigdomen utbredd. Det första årtiondet efter 1959 hade fokus på utbildning, ekonomisk självständighet och reproduktiv hälsa. Kvinnor fick tillgång till och blev själva aktörer i program för hälsovård, utbildning och förvärvsarbete.

Skol- och yrkesutbildning gjorde att kvinnlig förvärvsverksamhet snart blev norm. Steg för steg förflyttades frågan om jämställdhet mellan könen från att vara ett särskilt politikområde till att ingå i all politik för demokrati och social rättvisa.

När Kvinnoförbundet höll sin andra kongress 1974 krävde de sexualundervisning i skolan och en familjelag för jämställdhet i familjen. Förslaget diskuterades i ett stort folkligt rådslag – en folkbildningskampanj – innan det antogs den 8 mars 1975. Kvinnoförbundets ordförande Vilma Espin försökte redan då få äktenskapet beskrivet som mellan två personer, men det var för tidigt, det blev mellan kvinna och man. Familjelagen var då en av de mest avancerade i världen och slog fast kvinnors och mäns lika rättigheter och skyldigheter också i omsorg om barnen och skötseln av hemmet. Nu är det dags att uppdatera den. FMC arbetar nu med förslag till nyskrivningar

Ny familjelag, nytt skede i kampen

Med familjelagen inleddes ett nytt skede, kampen för tillämpning av lagen, för jämställdhet i familj och arbetsliv. 1975 antog Kuba också genom folkomröstning en ny grundlag med former för val till beslutande församlingar i kommuner, län och nationellt. Den nya nationalförsamlingen stiftade lagar för breda tvärssektoriella program för sexualupplysning, forskning och folkbildning för att bryta ner sexistiska föreställningar.

Kontrollen över den egna kroppen var ett viktigt framsteg. Det startade med reproduktiv hälsa och fri abort 1965 och fortsatte med att frigöra kvinnors sexualitet från de religiösa normer som stigmatiserade kvinnligt sex innan äktenskapet.

Med den allmänt höjda utbildningsnivån, där kvinnorna snabbt kom ikapp männen, och samarbete mellan fackliga centralorganisationen och kvinnoförbundet gick kvinnorna från lägre kvalificerade jobb, lägre status och lön till en feminisering av den högskoleutbildade arbetskraften.

Ekonomisk kris, jämställdheten backar

90-talets överlevnadspolitik efter sovjetblockets sammanbrott, med starkt växande utländsk turism, marknadsinslag i varuhandeln med mera, medförde nya ekonomiska skillnader. Krisen ledde också till en viss tillbakagång i jämställdheten, eftersom det allt svårare hushållsarbetet fortfarande huvudsakligen låg på kvinnorna. I mötet mellan ett fattigt land och rika turister dök prostitution också upp igen, dock varken i form eller omfång tillnärmelsevis jämförbar med 50-talets.

Utbyggnaden av daghem nådde en höjdpunkt i slutet av 1980-talet men bromsades av 90-talets svåra ekonomiska kris. Samma sak hände

forts sid 6

Detta verk är licensierat under Creative Commons Erkännande-Icke-kommersiell-Ingå bearbetningar 2.5 Sverige licens. För kopia av denna licens besök <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/2.5/se/>. Det har publicerats i www.globalarkivet.se

Kvinnor i första person

"I första person" heter en antologi med kvinnoporträtt som gavs ut i november 2010. Där samlas intervjuer med 49 kvinnor av olika åldrar och yrken från hela landet. Initiativtagare är en kvinnlig latinamerikansk och karibisk nyhetsbyrå, Semlac, och utgivningen på Cenesex förlag har fått stöd av spanska AECID, motsvarighet till SIDA. Intresserade av Semlac kan kolla på hemsidan www.redsemlac.net Porträtten sid 5-8 är tagna från boken.

Carmen Rosa Montano: Jag är meteorolog, på jakt efter orkaner. Foto: Martha Vecino

Patricia Ramos: Jag är filmare, och tar saken i egna händer. Foto: Randy Rodríguez Pagés

Kvinna i första person

Zeida Chapman: Jag är chefskok, haute cuisine.
Foto: Yamil Lage

Yelennis Ronda Peña: Jag är lantbrukare, och föder upp kaniner. Foto: Dixie Edith

Dilcia García Pérez: Jag är veterinär, jämställdhetsansvarig bland djuruppfödarna
Foto: Dixie Edith

från sid 5

med annan utbyggnad av samhällsservice med syfte att göra det lättare att förena arbete och familjeliv. Det lade ytterligare en börda framför allt på kvinnorna.

Centrum för sexualupplysning

Trots bristen på material och pengar innebar grundandet av Cenesex, Centrum för sexualupplysning, 1989, att arbetet för sexualupplysning och sexuellt likaberättigande fick en ordentlig skjuts framåt. Under 90-talet skedde också ett skifte från kvinnoperspektiv till genusperspektiv inom forskning och upplysning. Diskriminering på grund av sexuell läggning eller identitet fick allt större uppmärksamhet och utvecklingen gick från ett beteendevetenskapligt synsätt i AIDS-prevention till en bildningsmodell med genusperspektiv.

Efter det svåra 90-talet har framgångarna kommit allt snabbare på 2000-talet. Allt fler män tar mer plats i omsorgen om barn. Deras närvaro märks på daghemmen, i skolorna, på sjukhusen och på alla de platser där barnen vistas och träffas. Rätten till föräldraledighet med lön gällde bara mödrar fram till 2003. 2006 ökade längden till 12 månader som blev delbara mellan föräldrarna. Sex av månaderna får de full lön, och därefter 60 procent. Men praktiken släpar efter, ännu är det få män som utnyttjat denna möjlighet.

Genom att kvinnorna tagit allt större andel av de kvalificerade jobben – över 60 procent av den högskoleutbildade arbetskraften – har de allt oftare blivit de som tjänar mest i familjen. Deras bidrag till hushållsinkomsten har också haft en betydande effekt på maktrelationerna inom familjen. År 2008 genomförde tidskriften Bohemia en stor studie om vem som fattade de viktigaste besluten inom familjen, såväl bland högutbildad som traditionell arbetarklass, och i både land och stad. När kvinna och man var för sig fick frågan om vem som fattade de viktigaste besluten inom familjen svarade 63,6 procent av männen och 66,2 procent av kvinnorna ”tillsammans”.

Forskning visar framgångar och problem

Forskning om hur långt Kuba kommit, hur det har gått till kom igång på allvar på 90-talet då kvinno- och genusinstitutioner inrättades på flera universitet. Under 2000-talet har teoribildningen utvecklats starkt, rapporterna duggat tätt och problematiseringen av återstående hinder fått allt större genomslag. Samhällets föreställningar om att vara kvinna respektive man har förändrats. Många egenskaper som i kulturellt bestämda stereotyper ansetts ingå i att ”vara man” eller ”vara kvinna”, har brutits upp. Men forskningen har också synliggjort hur de patriarkala strukturerna visserligen försvagats men ännu finns där. Och det är särskilt inom hemmet och på det politiska beslutsfattandets område.

Likalön för lika arbete har varit en princip från tidigt 60-tal. Men ändå visar det sig att kvinnornas inkomster är 2 procent lägre i genomsnitt i arbeten av samma komplexitet, yrkeskategori och lönegrupp. Det härleds både till deras fortsatta hushållsansvar och högre frånvaro för att ta hand om sjuka barn och andra anhöriga. Snedfördelningen av hushålls- och omsorgsarbete leder också till lägre kvinnligt deltagande inom vissa arbeten och i beslutfattande. Det leder till starka spänningar i försöken att få arbets- och familjelivet att gå ihop, särskilt när barnen är små. Därtill kommer att det också är kvinnorna som bär upp en stor del av aktivismen i folkrörelserna på grannskapsnivå.

Ändå har kvinnor tagit icke-traditionella arbeten i besittning och deras andel i högre beslutsbefattningar både i näringsliv och politik ökar sakta med säkert. Samtidigt finns det självklart några som håller

Andelen kvinnor i arbetslivet

Antalet kvinnor och män är praktiskt taget lika, men kvinnorna har högre medellivslängd med 80 år, männen 78 år. 80 procent av männen förvärvsarbetar, av kvinnorna 60 procent. De utgör 40 procent av arbetskraften och även av alla chefer och arbetsledare. Det kan hänga ihop med att de utgör 63 procent av den högskoleutbildade arbetskraften.

De dominerar med 82 procent av administrativ personal, 71 procent av domare och åklagare, 70 procent av alla lärare, 56 procent av läkarna, 50 procent av forskarna. Å andra sidan utgör de bara 25 procent av egenföretagarna, 21 procent av industriarbetarna, 20 procent av yrkesofficerarna och 18 procent av lantbrukarna.

I politiskt inflytande

Kuba ligger på fjärde plats i världen när det gäller andelen kvinnor i nationella parlament med 43 procent. I länsförsamlingarna är 40 procent kvinnor men i kommunfullmäktige bara 33. Deras andel av ordförandeposterna är dock lägre, särskilt i länsförsamlingarna med 7 procent. I kommunfullmäktige har de 20 procent av ordförandeposterna, men i kommunalnämnderna 35 procent.

I folkrörelserna

I CTC, fackliga centralorganisationens styrelse utgör kvinnorna 35 procent, på kommunal nivå 56. Av ombudsmännen är 59 procent kvinnor.

I kvarterskommittéerna, CDR, ligger kvinnorepresentationen högre centralt med 47 procent i nationella styrelsen, 44 procent på länsnivå och 45 i kommunala styrelserna, mot 44 procent på kvartersnivå.

I Bondeförbundet ANAP är kvinnorna sämst representerade, med 27 procent i nationella ledningen. Det är å andra sidan högre än andelen kvinnliga lantbrukare som bara är 18 procent.

fast vid mer traditionella livsstilar, för utvecklingen innebär inte att alla kvinnor förändras, och inte alla män.

Psykiskt våld uppmärksammas

Ett av könsmaktsordningens tydligaste uttryck världen över är det fysiska våldet. Det förekommer i större eller mindre omfattning, mångfald och allvar beroende på en rad faktorer som graden av strukturellt våld i ett givet samhälle, kvinnors utveckling och deras deltagande i landets ekonomiska, politiska, sociala och kulturella liv, förekomsten av socialt och individuellt medvetande och respekt för kvinnor, deras rättigheter och värdighet.

Fysiskt våld mot kvinnor, inom och utom familjen, är inte vanligt på Kuba, som det är i övriga Latinamerika, men det förekommer. Den kvarlevande patriarkala ordningen tar sig dock mer uttryck i psykiskt våld. Ett samhälle grundat på solidaritet, jämlikhet, respekt för människors rättigheter och värdighet blir mindre våldsframkallande. Lagstiftning, folkbildning, praktik för lika rättigheter och möjligheter gör att kubanskorna kunnat uppnå sådan utveckling, deltagande och självuppskattning att överseende med fysiskt våld blivit sällsynt. På samma sätt gör det organiserade, aktiva grannsamarbetet det lättare att upptäcka och ingripa i fall det skulle förekomma.

Olika studier konstaterar också att när anhöriga utövar våld mot kvinnor på Kuba är det framför allt på det

Den tonårstjej som idag drömmer om att bli IT-specialist föddes med rättigheter som hennes mor- och farmödrar erövat i enveten kamp, rättigheter som inte fanns för 50 år sedan, men som för henne är självklara.

psykologiska planet, genom skrik, hot, förolämpningar, förödmjukelser som i regel inte betraktas som våld och därmed stannar inom familjens privata sfär. Detta hade länge ignorerats och betraktats som " normalt " men sedan FMC på allvar började uppmärksamma frågan har medvetenheten ökat både i samhället och i lagstiftningens tillämpning.

Seglivade sexistiska stereotyper

De sexistiska stereotyper som präglar den kommersiella mediebranschen runt om i världen påverkar sinnen också på Kuba. Dels finns de i viss mån kvar inom medierna, framför allt inom teveunderhållningen. Dels tränger de på utifrån, tevesåpor och musikvideor både från USA och Brasilien inpräntar också kvinnan som underordnad objekt. Sådan är också den internationella marknad där kubansk musik ska hävda sig.

Det nya håller på att göra sig gällande men lever fortfarande sida vid sida med det gamla, och fortfarande finns ett avstånd mellan de jämställda idealen och praktiken. I många sammanhang, såväl i familjen som institutionellt, råder fortfarande manligt strukturerade kraftfält. Men patriarkatet har börjat vittra sönder. En allt större andel kvinnor och män föreställer sig mer jämställda och mindre hierarkiska förhållanden sinsemellan, och mer ömsesidiga.